

Cestovní ruch v historických souvislostech

Prapočátky cestování sahají hluboko do historie vývoje společnosti. Rozmach cestovního ruchu v moderní podobě nicméně nastává až s rozvojem průmyslové revoluce v polovině 19. století. Po druhé světové válce se již jedná o fenomén, který je nejen nezastupitelnou složkou spotřeby obyvatelstva, ale stává se především důležitým hráčem v globální ekonomice.

S nadsázkou se dá říci, že člověk cestoval odnepaměti. Prvotními motivy bylo obstarávání potravy nebo obchod, později objevitelské cesty, vojenské výpravy, vědecké zájmy, vzdělání, náboženství. Rozhodně ale cestování v historické době nebylo zábavou ani vlastním účelem. Samotná moderní podoba cestovního ruchu se začala formovat ve druhé polovině 19. století. Souviselo to s rostoucím hospodářským vývojem a rozmachem průmyslu, což mělo za následek růst fondu volného času a životní úroveň obyvatelstva. Začíná se také rozvíjet materiálně technická základna cestovního ruchu – budují se ubytovací, stravovací, dopravní, sportovní a ostatní zařízení, zejména v rekreačních a lázeňských střediscích.

Vydáváme se do světa

Zatímco do 1. světové války cestují lidé volně bez výraznějších admi-

nistrativních omezení ze strany státu, později řada zemí přistupuje k ochranné politice v oblasti celní, vízové a pasové, což omezilo mj. mezinárodní vztahy právě v oblasti cestovního ruchu. Určité oslabení poptávky přišlo také jako důsle-

dek světové hospodářské krize ve 30. letech 20. století a samozřejmě s vypuknutím 2. světové války. I přes tyto negativní faktory se cestování, rekreace a trávení volného času postupně stává významnou a zcela běžnou složkou životního stylu obyvatelstva.

O dvě desetiletí později jsou ve větším měřítku zakládány hotelové společnosti a řetězce. Brzy se cestovní ruch stává skutečným hospodářským odvětvím. Je nezastupitelnou složkou spotřeby obyvatelstva ve většině států a účastní se ho všechny vrstvy společnosti. Příznivé předpoklady přináší technologický pokrok v oblasti dopravních prostředků, především rozvíjející se automobilizace a později boom letecké do-

pravy. Obor se stále více segmentuje do rozmanitějších forem, které odpovídají různorodým potřebám a motivům. Podstatně se rozšiřuje délka dovolené i teritoriální rozložení cestovního ruchu. V tomto období se také začíná formovat jeho samostatná organizační struktura a první mezinárodní organizace. Řada států se snaží rozvoj cestování aktivně podporovat. Cestovní ruch se tak brzy stává vskutku globálním odvětvím.

Specifika českého vývoje

Novodobá historie cestovního ruchu byla na území České republiky podnícena především rozvojem

lázeňství a trampingu na počátku 20. století. V té době byla zahájena výstavba prvních velkých hotelových celků, vznikají podniky specializované na cestovní ruch (roku 1920 zahájil svou činnost ČEDOK, který brzy zaujal prioritní postavení na trhu), ale i různá dobrovolná seskupení (Klub československých turistů založen rovněž 1920).

Po 2. světové válce pak dochází k násilné proměně zájmových cílů cestovního ruchu, k čemuž přispěla především politická opatření znesnadňující vycestování do zahraničí. Znárrodněním vznikly národní podniky (např. Československé státní lázně a vířidla n. p.) nahrazující některé soukromé subjekty a začala se postupně vytvářet síť odborářských rekreačních zařízení. Vzniká tzv. vázaný cestovní ruch, který s sebou přinesl poměrně rozsáhlou výstavbu rekreačních komplexů situovaných v atraktivních přírodních lokalitách (horské oblasti, nově vznikající přehrady). Určitým fenoménem doby se staly rovněž víkendové pobyty v souvislosti s rozvojem chatování a chalupaření. Cestovní ruch byl chápán jako vytváření zázemí pro odpočinek a rekreaci bez tvorby kapitálu a inovací.

Radikální změna nastává po roce 1989, kdy došlo k privatizaci materiálně technické základny cestovního ruchu a vzniku konkurenčního prostředí v souvisejících oborech. Významným faktorem bylo rovněž otevření hranic a odstranění pasových a vízových po-

Cestou zodpovědnosti

V souvislosti se současnými trendy a globalizací v cestovním ruchu (růst počtu návštěvníků, jejich místní koncentrace, zvyšující se vzdálenosti, zhušťování dopravní sítě apod.) se stále častěji hovoří o tzv. udržitelném cestovním ruchu. Cílem je realizovat a podporovat takové environmentálně a sociálně odpovědné formy cestovního ruchu, které jsou výhodné pro místní komunitu, chrání životní prostředí a zároveň přispívají ke zmírňování chudoby a rozvoji. Klíčové jsou ohleduplnost k prostředí, v němž cestovní ruch probíhá, a šetrné vyčerpávání místních zdrojů a krajiny. Tyto principy byly ukotveny v „Globálním etickém kodexu cestovního ruchu“ (The Global Code of Ethics for Tourism), který byl uveden v platnost rozhodnutím UNWTO v roce 1999 a je příkladem moderních snah o regulaci jeho vývoje.

vinností. Díky tomu se brzy začal rozvíjet trh cestovních kanceláří a dochází k dynamickému růstu ukazatelů cestovního ruchu.

Statistická historie

S postupným vývojem cestovního ruchu jako celospolečenského jevu se vyvíjela i snaha zavádění pravidelných statistických měření.

vání informací o cestovním ruchu do své agendy. Struktura ukazatelů byla zaměřena na nosné segmenty návštěvnosti sledované v počtech osob, ve struktuře na domácí a cizince a na nejnavštěvovanější místa – Prahu a lázeňské lokality. V této souvislosti je vhodné zmínit, že postavení lázeňství v nabídce ČSR vůči zahraničí bylo naprosto dominantní. Praha se svou ar-

“
Novodobá historie cestovního ruchu byla na území České republiky podnícena především rozvojem lázeňství a trampingu na počátku 20. století.
 ”

Prvopočátky standardního statistického sledování tohoto odvětví v našich podmínkách spadají do období po vzniku Československé republiky v roce 1918. Tehdy Státní úřad statistický zařadil od začátku svého působení sběr a vyhodnoco-

chitekturou a historií neměla ještě z řady důvodů dnešní přitažlivost. Začínající zájem o hory byl naopak vyvolán domácí klientelou.

Další institucí shromažďující výsledky cestovního ruchu byla Národní banka Českosloven-

ská. Objektem jejího zájmu byly příjmy a výdaje, resp. přínos pro platební bilanci státu a nutno říci, že tuto statistiku sestavuje banka dodnes.

Období po 2. světové válce pak přineslo podstatnou změnu situace doma i v zahraničí. Statistika cestovního ruchu na nový vývoj sice reagovala, na druhou stranu je tato etapa charakteristická značnou roztržitostí zkoumaných prvků, a tudíž i celého vzorku, což zároveň dodnes zmenšuje možnosti jejich plného a seriózního srovnávání v delším časovém intervalu. K určitému zlepšení situace došlo v roce 1963, kdy byl usnesením vlády předurčen obsah systému sledování cestovního ruchu. Základní veličina o výkonu ubytovacích zařízení byla doplněna o několik celostátně sledovaných ukazatelů. Především údaje o ubytovaných osobách a přenocováních začaly být šetřeny ve větší podrobnosti a utvořily základ vnitřního členění, které přetrvalo prakticky až do roku 1989. Soubor statistiky byl v té době rovněž rozdělen na základní skupiny pozorování: kapacitní a výkonové ukazatele ubytovacích zařízení, příjezdový (aktivní), výjezdový (pasivní) a konečně domácí cestovní ruch.

Zdeněk Lejsek
 oddělení statistiky cestovního ruchu

Etapy vývoje cestovního ruchu

Etapa	Období	Dopravní prostředek	Motivace	Účastníci
Prefáze	do roku 1850	pěšky, kůň, drožka, zčásti loď	poutní cesty, křižácké výpravy, obchod, objevitelské cesty, vzdělání	elita, šlechta, obchodníci
Počáteční fáze	1850–1914	železnice, parní loď	zotavení, rekreace	nová střední vrstva
Rozvojová fáze	1914–1945	železnice, automobil, autobus, letadlo (liniové)	léčení, rekreace, komerční účely	pracující s vyšší životní úrovní
Vrcholová fáze	po roce 1945	automobil, letadlo (charter)	regenerace, rekreace, komerční účely	všechny vrstvy (ve vyspělých zemích)

Zdroj: W. Frayer, 1980, cit. V. Malá, 1999